

Agnieszka Dembicka-Niemeic

Uwarunkowania i rozwój strefy podmiejskiej Opola w aspekcie zrównoważonego rozwoju

---

Ekonomiczne Problemy Usług nr 89, 50-68

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AGNIESZKA DEMBICKA-NIEMIEC

Uniwersytet Opolski

UWARUNKOWANIA I ROZWÓJ STREFY PODMIEJSKIEJ OPOŁA W ASPEKCIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU

Wprowadzenie

Strefa podmiejska to obszar charakteryzujący się dynamicznymi przemianami przestrzennymi i funkcjonalnymi, który poddany jest znacznej presji inwestycyjnej. Sąsiedztwo terenów podmiejskich z miastem skutkuje stale zachodzącymi zmianami na tych obszarach.

Celem artykułu jest identyfikacja aktualnych procesów i zjawisk społeczno-ekonomicznych zachodzących na obszarach wiejskich, znajdujących się w bliskiej odległości od Opola w aspekcie zrównoważonego rozwoju. Ponadto, autorka artykułu wskazuje na nowe funkcje pojawiające się na terenach wiejskich. Za elementy mające istotny wpływ na rozwój i zmiany zachodzące na obszarach wiejskich uznaje między innymi:

- dostępność terenów inwestycyjnych w gminie,
- migracje ludności z miasta na wieś,
- środki pozyskane ze źródeł unijnych przez badane gminy,
- instrumenty planowania i projektowania obszarów wiejskich.

Powyższe czynniki oraz zmiany zachodzące w badanym obszarze, zostały ujęte w trzech wymiarach rozwoju zrównoważonego: ekonomicznym, środowiskowym i ekologicznym.

W badaniu uwzględniono głównie te obszary, w których obserwuje się największe zmiany zarówno pod względem migracyjnym ludności, jak i reali-

zacji projektów unijnych. Badane gminy należą do powiatu opolskiego i w większości graniczą bezpośrednio z miastem Opole.

W pracy zastosowano głównie metody ilościowe i jakościowe. Przeanalizowano dane statystyczne pozyskane z Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz przeprowadzono przegląd dokumentów źródłowych i literatury przedmiotu.

1. Identyfikacja pojęcia strefy podmiejskiej miasta

Obserwowany od wielu lat wpływ miasta na otaczające je tereny stał się przedmiotem badań autorów wielu publikacji. Wydaje się, że obecne oddziaływanie miasta jest zdecydowanie silniejsze niż w latach poprzednich, co skutkuje zmieniającą się strefą wokół miasta. Jednak im dalej od ośrodka miejskiego, tym ten wpływ jest mniejszy. Próby określenia strefy podmiejskiej owocowały mnogością interpretacji tego pojęcia.

Generalnie jednak, jako strefę podmiejską powszechnie traktuje się obszar położony w bezpośrednim sąsiedztwie miasta, który jest z nim powiązany i systematycznie przekształcany¹. Strefa ta stanowi obszar przejściowy między wsią a miastem, głównie w płaszczyźnie przestrzennej (mieszane formy zagospodarowania przestrzeni i przejściowe typy osadnictwa).

2. Pojęcie zrównoważonego rozwoju obszarów zurbanizowanych

Strefa podmiejska może pełnić rolę dopełniającą i stabilizującą w ekosystemie regionu, równoważąc napięcia między miastem i obszarami wiejskimi. W sensie fizycznym stanowi ona obszar styku odmiennych form użytkowania, a w znaczeniu pozaprzestrzennym, odmiennych wartości dominujących w różnych społecznościach. „Sytuację tę zwykle się traktować jako źródło konfliktów i przyczynę degradacji przestrzeni. Tymczasem optyka zrównoważonego rozwoju pozwala przełamać ten schemat i w zróżnicowaniu elementów środowiska dostrzec szansę ich harmonijnej współpracy”².

---

¹ S. Liszewski, *Funkcja przemysłowa strefy podmiejskiej Łodzi*, w: *Struktura i przemiany stref podmiejskich dużych miast*, „Folia Geographica” 1985, nr 5.

² A. Górka, *Strefa podmiejska w warunkach zrównoważonego rozwoju. Dynamiczne ujęcie krajobrazu*, tekst jest prezentacją idei zawartych w rozprawie doktorskiej opracowanej przez au-

Zdaniem J. Zegara, koncepcja zrównoważonego rozwoju terenów wiejskich jest szczególnie ważna w realizacji ogólnej koncepcji zrównoważonego rozwoju, bowiem tereny wiejskie zajmują dominującą część przestrzeni fizycznej, stanowią ostoję zasobów przyrodniczych oraz decydują o zdolności samoodnowy ekosystemów. Obszary wiejskie mają zatem ważne znaczenie w kreowaniu ładu przestrzennego oraz ekologicznego. Ponadto, naturalna słabość obszarów wiejskich w stosunku do terenów zurbanizowanych sprawia, że aspekt społeczny oraz ekonomiczny nabiera szczególnego znaczenia. Zbyt duża rozbieżność w poziomie rozwoju ekonomicznego oraz warunkach bytu ludności w mieście i na wsi może być przyczyną niepokojów społecznych, które zagrażają stabilności całego systemu społeczno-ekonomicznego³.

W literaturze przedmiotu istnieje wiele definicji rozwoju zrównoważonego, trzeba więc zaznaczyć, że w prezentowanej pracy rozwój zrównoważony traktowany jest jako rozwój, w którym wszelkie podjęte działania mają na celu poprawę warunków życia ludności i nie powodują degradacji środowiska przyrodniczego. Rozwój zrównoważony traktuje się zatem jako dążenie do zapewnienia trwałej poprawy jakości życia pokoleń dzięki kształtowaniu i realizacji odpowiednich proporcji między trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim i przyrodniczym⁴.

3. Przedmiot badań

Granice strefy podmiejskiej są elastyczne i trudne do określenia. Ograniczając się tylko i wyłącznie do gmin w bezpośrednim sąsiedztwie Opola, obszar ten nie oddałby w pełni skali oddziaływania miasta na funkcjonowanie pobliskich miejscowości oraz ich rozwój. Zmieniające się preferencje inwestorów i wzrastająca konkurencyjność oferty poszczególnych gmin sprawia, że uru-

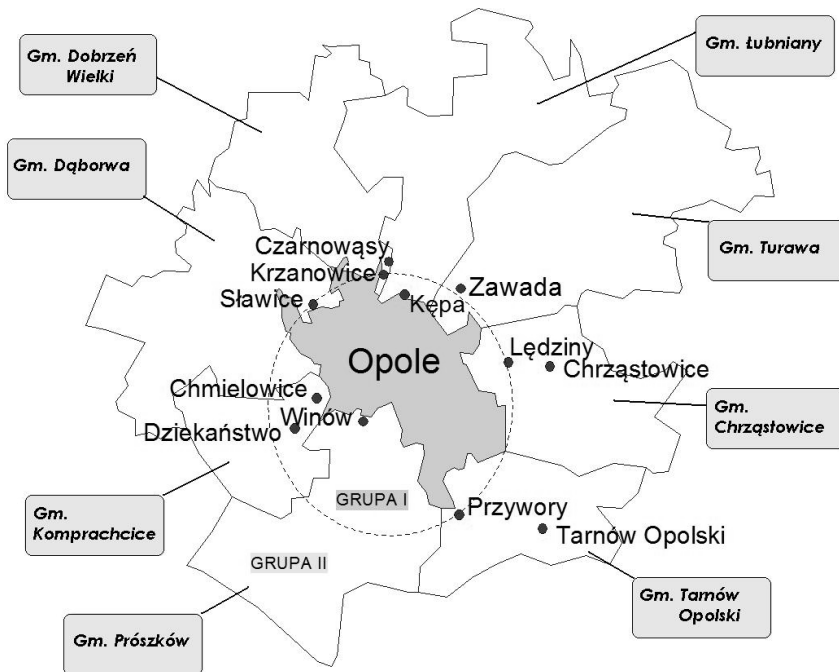
---

torcję na Wydziale Architektury Politechniki Gdańskiej pod kierunkiem prof. arch. Andrzeja Baranowskiego, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk, 2006, s. 2.

³ M. Adamowicz, E. Dresler, *Rola grupowych form działalności mieszkańców w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego*, w: M. Adamowicz, *Samorzady i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, SGGW, Warszawa 2006, s. 101.

⁴ F. Piontek, B. Piontek, *Kategoria „rozwój” w alternatywnych koncepcjach jego urzeczywistniania*, w: *Humanistyczne, ekonomiczne i ekologiczne aspekty kategorii „rozwój”*, red. F. Piontek, J. Czerny, Zeszyty Naukowe Komitetu „Człowiek i środowisko”, nr 40, Warszawa-Bytom 2005, s. 38.

chomione zostają nowe przestrzenie, zmieniając równocześnie zasięg i płynną granicę tej strefy. Dlatego też w artykule, za obszar strefy podmiejskiej Opola przyjęto pierścień składający się z następujących sołectw: Chmielowice, Dziekaństwo, Kępa, Krzanowice, Sławice, Przywory, Winów – jako miejscowości zlokalizowane w bezpośrednim sąsiedztwie Opola. Jako drugą grupę badawczą przyjęto sołectwa: Chrzastowice Czarnowąsy, Lędziny, Tarnów Opolski, Zawada – uznając, że są one dobrze skomunikowane z miastem wojewódzkim i podlegają jego wpływowi. Zakłada się również, że im dostępność komunikacyjna jest lepsza, tym wpływ występowania miasta jest intensywniejszy. Wymienione miejscowości należą do odpowiednich gmin, co przedstawiono na rysunku 1.

Rys. 1. Lokalizacja badanych sołectw w strefie podmiejskiej Opola

Źródło: opracowanie własne.

4. Aspekt ekonomiczny rozwoju strefy podmiejskiej

W literaturze przedmiotu zwraca się uwagę, że zrównoważony rozwój terenów wiejskich powinien być oparty na gospodarczej aktywizacji wsi przez tworzenie nowych miejsc pracy w działalności pozarolniczej⁵. Zgodnie z powyższym, w artykule starano się określić liczbę nowo powstałych przedsiębiorstw poza rolnictwem oraz określić możliwości rozwoju przedsiębiorczości dzięki udostępnionym terenom inwestycyjnym w sołectwach. Niestety ze względu na brak dostępu do kompletnych danych statystycznych dla poszczególnych miejscowości, zanalizowano głównie jednostki na poziomie NTS 5, czyli gminy, do których należą wybrane sołectwa ze strefy podmiejskiej Opola oraz te zlokalizowane w dalszej odległości od miasta. W badaniu wzięto pod uwagę sekcje PKD (Polska Klasyfikacja Działalności), w których zarejestrowano najwięcej nowych podmiotów gospodarczych w 2009 i 2010 roku. Były to sekcja C – przetwórstwo przemysłowe, sekcja F – budownictwo, sekcja G – handel hurtowy i detaliczny, naprawa pojazdów samochodowych (włączając motocykle), sekcja M – działalność profesjonalna, naukowa i techniczna.

Z analizowanych danych (tab.1) wynika, że we wszystkich gminach nastąpił wzrost liczby podmiotów gospodarczych. Przykładowo w 2005 r., w gminie Chrzastowice zarejestrowanych było 451 podmiotów gospodarczych, a w 2010 r. prawie dwa razy więcej. Gmina Turawa wykazała największą dynamikę przyrostu, bowiem w 2005 r. było w niej zarejestrowanych 655 podmiotów gospodarczych, a pod koniec badanego okresu – ponad 885⁶.

Tabela 1

Liczba podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców

Gmina	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności		Dynamika przyrostu liczby przedsiębiorstw (%)
	2009 r.	2010 r.	
Chrzastowice	790	856	8,35
Dąbrowa	803	848	5,60

⁵ A. Kożuch, *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i rewitalizacja jako czynnik rozwoju ekonomicznego w gminach*, w: *Zrównoważony rozwój regionów*, red. T. Toruński, H. Wyrębek, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2010, s. 27–40.

⁶ *Strategia Rozwoju Gminy Turawa na lata 2007–2015*, Bank Danych Lokalnych GUS, www.stat.gov.pl (2.01.2012).

Gmina	Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności		Dynamika przyrostu liczby przedsiębiorstw (%)
	2009 r.	2010 r.	
Dobrzeń Wielki	773	819	5,95
Komprachcice	897	951	6,02
Łubniany	849	909	7,06
Prószków –o. wiejski	716	728	1,68
Tarnów Opolski	641	667	4,05
Turawa	811	885	9,12

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, www.stat.gov.pl.

Tabela 2

Udział nowo zarejestrowanych przedsiębiorstw w liczbie przedsiębiorstw ogółem według sekcji PKD (%)

Gmina	Sekcja C		Sekcja F		Sekcja G		Sekcja M	
	2009 r.	2010 r.	2009 r.	2010 r.	2009 r.	2010 r.	2009 r.	2010 r.
Chrzastowice	13,37	15,07	18,08	19,77	20,15	22,03	9,23	9,23
Dąbrowa	11,68	12,99	34,09	35,22	34,09	37,48	9,04	9,98
Dobrzeń Wielki	22,41	22,98	46,52	47,46	45,95	51,79	18,64	19,77
Komprachcice	19,96	21,28	33,15	34,09	52,54	55,18	14,88	16,57
Łubniany	23,54	25,42	31,07	33,15	26,74	28,25	8,47	8,29
Prószków - obszar wiejski	11,11	10,73	20,90	22,41	19,40	20,15	7,72	8,10
Tarnów Opolski	12,05	13,18	25,80	26,37	22,22	23,16	12,24	12,43
Turawa	15,63	17,33	28,25	30,32	32,02	35,22	9,42	12,43

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, www.stat.gov.pl.

Z analizy danych statystycznych (tab. 2) wynika, że gminami z największą liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w działach niezwiązanych z rolnictwem są Dobrzeń Wielki, Komprachcice, Dąbrowa oraz Łubniany. Z kolei najwięcej zarejestrowanych nowych podmiotów gospodarczych odnotowano w sekcjach C, F, G, czyli odpowiednio – w przetwórstwie, budownictwie, handlu hurtowym i detalicznym.

Obecnie najwięcej podmiotów gospodarczych na terenie Gminy Łubniany działa w sektorze usług – 55,22% (głównie: handel i naprawy, transport, hotele i restauracje). Podmioty gospodarcze działające w sektorze przemysłu i budownictwa (sekcja C i F) stanowią 36,73%, natomiast w sektorze rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa – jedynie 8,05%. Świadczy to o rozwoju pozarolniczych gałęzi gospodarki, które nabierają coraz większego znaczenia dla funkcjonowania gminy.

Gminy, opracowując strategię rozwoju, wybierają wytyczone ścieżki rozwoju. Znaczna większość badanych gmin swój rozwój upatruje w stworzeniu możliwości rozwoju przedsiębiorczości. Jedynie sołectwo Sławice (gm. Dąbrowa) oraz gmina Turawa kierunki rozwoju upatrują w wykorzystaniu walorów środowiska swojego regionu. Sławice leżą na terenach zalewowych, co zniechęca potencjalnych przedsiębiorców do inwestowania na tym obszarze. Gmina Turawa skoncentrowała działania na rozwoju turystyki, co wynika z występowania kompleksu Jezior Turawskich. Sołectwo Zawada należące do gminy Turawa, wydaje się pominięte w tak przyjętej ścieżce rozwoju. Lokalizacja Zawady wydaje się być niekorzystna (znaczną odległość od Jezior), jednak doskonała komunikacja z miastem wojewódzkim i droga krajowa sprawiają, że w miejscowości tej lokują się drobne przedsiębiorstwa obsługujące zarówno społeczność lokalną, jak i mieszkańców Opolą. W gminie Zawada funkcjonuje obecnie ponad 600 jednostek gospodarczych.

Tarnów Opolski to gmina o charakterze przemysłowo-rolniczym, jednak nie brakuje w niej przedsiębiorstw prowadzących działalność usługową, dających miejsca pracy ponad 500 osobom: Zakłady Wapiennicze (ok. 200–300 pracowników), Przedsiębiorstwo Usługowo-Handlowe (ok. 100 pracowników), Zakład Przetwórstwa Mięsnego (ok. 50 pracowników), hurtownia materiałów budowlanych (ok. 20 pracowników), zakłady stolarskie (razem ok. 60 pracowników). Z pracy wyłącznie na roli utrzymuje się ok. 20 rodzin⁷.

Z punktu widzenia rozwoju przedsiębiorczości ważne wydaje się zagadnienie przeznaczenia terenów inwestycyjnych. Gminy chcąc zaspokoić potrzeby społeczności lokalnej (m.in. walka z bezrobociem, tworzenie nowych miejsc pracy) udostępniają kolejne tereny inwestycyjne, które mając dogodną lokalizację i wyposażenie infrastrukturalne mogą przyciągnąć potencjalnych inwestorów. We wszystkich badanych gminach znajdują się obszary przeznaczone pod inwestycje, nie zawsze jednak należą one do badanych sołectw graniczących z Opolem (w gminie Prószków dostępny jest jedyny teren inwestycyjny o przeznaczeniu magazynowym, zlokalizowany blisko autostrady, jednak oddalony 12 km od Opolą). Na potrzeby analizy skupiono się zatem na wybranych miejscowościach zaprezentowanych w tabeli 3.

---

⁷ Plan Odnowy Miejscowości Tarnów Opolski, maj 2008.

Tabela 3

Tereny inwestycyjne w wybranych sołectwach

Sołectwo	Przeznaczenie terenów inwestycyjnych	Powierzchnia terenu
Kępa	Tereny budownictwa usługowo – produkcyjnego	4,2 ha
Lędziny	Teren usług komercyjnych	19,5 ha
Chrzastowice	Teren aktywizacji gospodarczej- usługi komercyjne, działalności produkcyjne, handel hurtowy, bazy transportowe i przeładunkowe, składy i magazyny	4,0 ha
Chrzastowice	Tereny zabudowy mieszkaniowej jednorodzinnej	0,2 ha
Krzanowice	Tereny usług i rozmieszczenia obiektów handlowych o powierzchni sprzedaży powyżej 2000 m ² ,	
Czarnowąsy	Wielofunkcyjne tereny aktywizacji gospodarczej, działalność produkcyjna, usługowa, składowo-magazynowa, przetwórstwo rolno-spożywcze, wielkopowierzchniowe tereny hurtu wraz z urządzeniami towarzyszącymi funkcji podstawowej (obsługa techniczna i transportowa) oraz z zielenią osłonową i ozdobną,	24,0 ha

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ze stron internetowych gmin Łubniany i Chrzastowice.

W sołectwie Kępa wyznaczono tereny inwestycyjne o powierzchni ok. 4,2 ha i są to tereny budownictwa usługowo-produkcyjnego. Co ciekawe, dopuszcza się możliwość działalności mogącej pogorszyć stan środowiska⁸.

W gminie Chrzastowice znaczne tereny inwestycyjne zostały wyznaczone w sołectwie Lędziny i w Chrzastowicach. Oprócz terenów inwestycyjnych wymienionych w tabeli 5, Chrzastowice dysponują jeszcze dwoma dużymi obszarami aktywności gospodarczej. Wszystkie wymienione tereny są bardzo dobrze skomunikowane z drogami wojewódzkimi lub powiatowymi⁹.

Oprócz znaczących inwestycji w badanych gminach, coraz wyraźniej widoczna jest tendencja inwestowania na terenach bezpośrednio sąsiadujących z Opolem, zapewniających infrastrukturę oraz dobre połączenie drogowe.

Koncepcja zrównoważonego rozwoju jest spójna z procesem wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, których rozwój uzależniony jest głównie od zróżnicowanej działalności pozarolniczej. Obserwuje się podejmowanie działań przez gminy, mających na celu przyciągnięcie potencjalnych inwestorów, czego efektem jest rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz

⁸ www.lubniany.pl.

⁹ www.chrzastowice.pl.

tworzenie nowych miejsc pracy w działalności pozarolniczej. Proces ten eliminuje monofunkcyjność wsi na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, a tym samym przyczynia się do realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju.

5. Aspekt społeczny rozwoju strefy podmiejskiej

Powszechnie obserwuje się dynamiczny rozwój obszarów wiejskich znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie aglomeracji miejskich. Przyczyną wzrastającej liczby inwestycji na tych terenach, jest między innymi brak atrakcyjnych terenów w centrum miasta oraz możliwości pozyskania większych powierzchni działek poza miastem po niższych cenach. Dodatkowo, łatwiejsza dostępność obszaru pod różnicowane i preferowane przez inwestorów funkcje sprawia, że coraz więcej rodzajów działalności lokowanych jest w strefie peryferyjnej miasta¹⁰.

Przemieszczanie ludności miejskiej do gmin graniczących z Opolem jest procesem nasilającym się w ostatnich latach. Opolanie najchętniej migrują do strefy bezpośredniego sąsiedztwa z miastem, czego przejawem jest ekspansja osiedli domów jednorodzinnych.

Podmiejska strefa Opola w znacznej części uległa przemianom przestrzennym skutkiem wzrostu intensywności zabudowy w ramach dawnych układów osadniczych. Proces wkraczania nowej zabudowy jednorodzinnej na tereny wiejskie jest widoczny zwłaszcza w Kępie, Krzanowicach, Lędzinach, Tarnowie Opolskim, Czarnowasach oraz Winowie.

Charakterystycznym elementem obszaru podmiejskiego w sąsiedztwie Opola jest nowa rozproszona zabudowa mieszkaniowa wkraczająca na dawne tereny rolnicze i pojedyncze domy jednorodzinne stanowiące uzupełnienie istniejącej zabudowy wiejskiej. Struktura ta tworzy nową przestrzeń o zróżnicowanej formie pod względem architektonicznym, która pozbawiona jest w znacznej części tożsamości i charakteru miejskiego. Ze względu na rozproszony charakter zabudowy, brakuje miejsc integrujących przestrzeń, co jest często zgłaszane jako powszechnie występujący problem danej wsi. Jedną z przyczyn takiego stanu jest brak koncepcji układu komunikacyjnego, który stanowiłby uzupełnienie i przebudowę istniejącej sieci drogowej oraz wprowadzałby

---

¹⁰ Por. T. Bajwoluk, *Kształtowanie przestrzeni w strefie podmiejskiej*, Czasopismo Techniczne z. 5–A/2008, Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków 2008.

nowe rozwiązania pozwalające na dogodnie powiązanie z miastem. Zasadniczy układ komunikacyjny strefy podmiejskiej oparty jest na istniejących drogach wlotowych do Opola.

Należy zwrócić uwagę, że znaczna większość nowych mieszkańców strefy podmiejskiej to byli mieszkańcy Opola, którzy w poszukiwaniu lepszych warunków życia zdecydowali się na emigrację do strefy podmiejskiej miasta. Licząc się z codziennymi dojazdami do pracy, zyskują w pewnym stopniu spokój oraz obcowanie z naturą. Większość swojego czasu spędzają jednak w mieście, a nowe enklawy zabudowy jednorodzinnej na terenach podmiejskich pełnią funkcję sypialni miasta. Tym samym nie chcą tracić korzyści wynikających z przynależności do miasta nadal są w nim zameldowani. „W konsekwencji mniej pieniędzy wpływa do gmin z podatku dochodowego, nie są podpisywane umowy na wywóz śmieci, oficjalnie liczba dzieci, które mogłyby uczęszczać do przedszkoli jest niższa niż w rzeczywistości – nie można więc zwiększyć liczby oddziałów/miejsc”¹¹.

Coraz intensywniejsze inwestowanie w tej strefie skutkuje wzrostem uciążliwości ruchu kołowego, zwłaszcza dla mieszkańców starej zabudowy wiejskiej zlokalizowanej przy drogach powiatowych. Stara infrastruktura drogowa nie jest w stanie przyjąć tak dużej liczby samochodów, zwłaszcza w godzinach szczytu, co skutkuje występującymi nagminnie korkami, głównie na odcinkach wlotowych do miasta. Ponadto, wewnętrzne układy ulic dojazdowych są w dużej części kontynuacją dawnych dróg gospodarczych i nie są przystosowane do przyjęcia wzrastającego natężenia ruchu¹².

W strefie podmiejskiej zarówno w obrębie dawnych, jak i nowych struktur przestrzennych nie istnieją ciągi piesze, co stanowi zagrożenie dla mieszkańców a tym samym uniemożliwia ruch pieszy. W konsekwencji, standard życia mieszkańców jest obniżony, a ich mobilność ograniczona do poruszania się własnym samochodem. Korzystanie z publicznych środków transportu jest właściwie znikome. Wzrost liczby posiadanych przez społeczeństwo samochodów spowodował spadek liczby pasażerów komunikacji zbiorowej, a w konsekwencji, znaczne obniżenie rentowności, zwłaszcza na mniej uczęszczanych liniach.

Reasumując, każde z badanych sołectw boryka się z innymi problemami, można jednak wyróżnić podobne zagadnienia, występujące w większości bada-

¹¹ Strategia Rozwoju Gminy Lubniany, www.lubniany.pl.

¹² Por. A. Górka, *Strefa podmiejska w warunkach zrównoważonego rozwoju. Dynamiczne ujęcie krajobrazu*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2006, www.arch.pg.gda.pl.

nych obszarów. Analiza dokumentów strategicznych (Strategie Rozwoju Gmin) wskazuje na zazębianie się zagadnień, wpływających na jakość życia mieszkańców:

- brak chodników i ścieżek rowerowych, przede wszystkim wzdłuż dróg powiatowych i wojewódzkich (wyjątek – Czarnowąsy),
- bardzo słabo rozwinięta komunikacja zbiorowa, oraz brak dogodnych połączeń z miastem wojewódzkim (wyjątek – Krzanowice),
- niedostateczny stan rozbudowy sieci kanalizacyjnej oraz słaba drożność rowów melioracyjnych,
- brak miejsc spotkań, w tym świetlic będących miejscem imprez okolicznościowych, zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży oraz zebrań sołeckich,
- brak działań podejmowanych przez gminę, w celu integracji nowych mieszkańców z mieszkańcami rodzimymi, co skutkuje występowaniem społecznej segregacji oraz konfliktami ludności miejscowej i napływowej,
- rozproszenie się nowej zabudowy ogranicza skuteczność transportu publicznego,
- uzależnienie mieszkańców od prywatnych samochodów zwiększa koszty indywidualne i środowiskowe.

Powyższe niedogodności wpływają na jakość życia mieszkańców badanych gmin, jednak kluczowym czynnikiem, przyczyniającym się do poprawy odczuwalnego dobrobytu społeczności lokalnej, jest możliwość zatrudnienia oraz poziom osiągniętych zarobków¹³. Należy zwrócić uwagę, że we wszystkich badanych gminach udział bezrobotnych zarejestrowanych w grupie osób w wieku produkcyjnym jest coraz niższy (w latach 2004–2008). Odzwierciedleniem powyższych rozważań jest malejące saldo migracji zagranicznych, które przykładowo w 2005 r. dla gminy Dobrzeń Wlk. wynosiło – 74, a w 2010 r. – 22. Obecnie saldo migracji zagranicznych w gminie Dąbrowa oraz Prószków jest dodatnie i wynosi odpowiednio 3 i 5.

---

¹³ Por. A. Zimnicka, L. Czernik, *Vademecum wsi podmiejskiej, jakość zagospodarowania przestrzennego*, Wyd. Hogben, Szczecin 2007, s. 7.

6. Aspekt ekologiczny rozwoju strefy podmiejskiej

Obecnie strefa podmiejska miasta podlega coraz większej presji zarówno ekonomicznej, jak i ekologicznej. Udostępnianie nowych terenów inwestycyjnych przez gminy dla działalności produkcyjnej, usługowej czy handlowej w negatywny sposób wpływa na jakość środowiska przyrodniczego. Migracja dużej liczby osób z miasta do strefy podmiejskiej, traktowanej często jako sypialnia miasta, powoduje wzrost natężenia ruchu na lokalnych drogach, wzrost konsumpcji energii, a co z tym związane – wzrost zanieczyszczenia środowiska.

Wyznaczanie przez gminy nowych terenów inwestycyjnych często powoduje nadmierną redukcję terenów rolniczych oraz fragmentację ekosystemów. Wszystkie badane gminy, aby chronić krajobraz i walory środowiskowe oraz ograniczać skutki nowych inwestycji, tworzą Programy Ochrony Środowiska (POŚ), w których w szczególności zwraca się uwagę na ochronę i wzrost różnorodności biologicznej i krajobrazowej; ochronę zasobów wód podziemnych i poprawę jakości wód powierzchniowych (budowa kanalizacji), w tym zmniejszenie spływu powierzchniowego z pól (m.in. wdrażanie i upowszechnianie dobrej praktyki rolniczej); ochronę przed hałasem, w tym przede wszystkim prewencyjną (odpowiednie lokalizowanie funkcji mieszkaniowej i usługowej) podniesienie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Analiza obecnego stanu badanych obszarów strefy podmiejskiej w świetle przedstawionych dokumentów, pozwala twierdzić, że zdecydowana większość priorytetów została zrealizowana w zamierzonym czasie.

Aspekt ekologiczny nie jest elementem dalszych rozważań dotyczących dotacji unijnych oraz instrumentów planowania terenów wiejskich.

7. Wpływ dotacji unijnych na rozwój terenów wiejskich

Akcesja Polski do Unii Europejskiej umożliwiła wsparcie rozwoju obszarów wiejskich przez realizację m.in. takich programów jak: Zintegrowany Program Rozwoju Regionalnego 2004–2006 (ZPORR); Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 (PROW); Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007–2013 (RPO WO); Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013 (PO KL); Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007–2013 (PO IiŚ).

W badanych gminach najwięcej projektów zrealizowano w ramach PROW, w którym za cele priorytetowe przyjęto: poprawę konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa przez wspieranie restrukturyzacji, rozwoju i innowacji; poprawę środowiska naturalnego i terenów wiejskich przez wspieranie gospodarowania gruntami; poprawę jakości życia na obszarach wiejskich oraz popieranie różnicowania działalności gospodarczej. Społeczność obszarów wiejskich, korzystając z możliwości pozyskania dodatkowych funduszy w ramach różnych programów europejskich, pobudza działalność gospodarczą, a w konsekwencji doprowadza do wzrostu gospodarczego na obszarach wiejskich.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013 za spodziewane efekty wdrażania programu uznano między innymi: znaczny wzrost aktywności mieszkańców obszarów wiejskich; usprawnienie samoorganizacji osób dążących do poprawy swoich warunków bytowych; chęć podwyższenia kwalifikacji zawodowych i ogólnych; większą świadomość odpowiedzialności za stan środowiska, oszczędności energii i wody; poprawę wizerunku polskiej wsi i zwiększenie jej atrakcyjności; uregulowanie kwestii własności gruntów i jego rejestracji; zwiększenie i dywersyfikacja popytu na usługi.

Pełna ocena wyżej wymienionych efektów możliwa będzie po zakończeniu okresu wdrażania programu, czyli po 2013 roku. Obecnie jednak widoczne są pozytywne zmiany zachodzące w badanych gminach, wynikające z realizacji celów omawianego programu.

Wsparcie rozwoju obszarów wiejskich w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego 2004–2006 było nie mniej znaczące jak PROW. Jednym z celów częściowych Priorytetu 3 programu ZPORR było zwiększenie atrakcyjności obszarów wiejskich dla inwestorów lokalnych i inwestorów zewnętrznych. Program ten umożliwił otrzymanie wsparcia finansowego przez gminy, w celu przyciągnięcia potencjalnych inwestorów¹⁴.

W ramach Osi Priorytetowej 4–Ochrona środowiska RPO WO, pozytywnie ocenia się wsparcie przekazane na projekty związane z inwestycjami w obszarze gospodarki wodno-ściekowej (Działanie 4.1) Zgodnie z Raportem końcowym w 2010 r.¹⁵ z wdrażania programu, projekty realizowane przez badane

---

¹⁴ Zintegrowany Program Rozwoju Regionalnego 2004–2006 (ZPORR), www.mrr.gov.pl.

¹⁵ Badanie pt. Ocena jakości projektów i ich wpływu na skuteczną i efektywną realizację celów RPO WO 2007–2013 wraz ze wskazaniem obszarów wymagających dalszego wsparcia zostało zrealizowane przez Instytut Badań Strukturalnych oraz Reytech Sp. z o.o. w okresie maj-październik 2010 r. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego.

gminy w istotny sposób umożliwią wypełnienie poważnej luki cywilizacyjnej w województwie opolskim związanej z niezadowalającą dostępnością sieci kanalizacyjnej. Również projekty w ramach działania 4.4. – ochrona regionalnej bioróżnorodności, zostały w znacznym stopniu zrealizowane¹⁶.

W ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki zrealizowano głównie małe projekty, mające na celu podniesienie kwalifikacji zawodowych ludności wiejskiej.

Środki przekazane w ramach dotacji unijnych badanym gminom przedstawiono w tabeli 4.

Tabela 4

Środki finansowe pozyskane przez gminy ze źródeł unijnych (zł)

Nazwa gminy wiejskiej	2007 r.	2008 r.	2009 r.
Chrzastowice	–	71 265	82 383
Dąbrowa	–	4564	2 542 229
Dobrzeń Wielki	4641	29 436	172 727
Łubniany	–	37 666	114 292
Tarnów Opolski	–	64 912	61 046
Turawa	6 202 038	1 174 874	37 703

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z GUS.

Dane statystyczne wskazują, że największe środki finansowe w ramach dotacji unijnych udało się pozyskać gminom Turawa oraz Dąbrowa. Należy zwrócić uwagę na fakt, że wielkość pozyskanych funduszy przez gminy nie była uzależniona od ich wielkości. Największa liczba mieszkańców zamieszkuje gminę Dobrzeń Wielki, jednak to gmina Turawa otrzymała największe wsparcie finansowe. Gmina Turawa pozyskała środki m.in. w ramach PO IŚ na uporządkowanie gospodarki ściekowej na obszarze aglomeracji Turawa, co wpisało się w realizację poważniejszego celu – ochrony wód podziemnych dwóch zbiorników, będących głównym źródłem wody pitnej dla 1/3 mieszkańców Opolszczyzny oraz kilku gmin w województwie śląskim. Gmina Dąbrowa natomiast wy-

¹⁶ Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007–2013
www.umwo.opole.pl.

korzystała środki pochodzące z PROW, PO KL oraz zrealizowała około 21 projektów w latach 2007–2010 w ramach RPO WO¹⁷.

8. Instrumenty planowania i projektowania obszarów wiejskich

Gminy, do których należą badane sołectwa dysponują Strategiami Rozwoju, w większości realizują Program Odnowy Wsi¹⁸ (oprócz Krzanowic, Czarnowąs, Przywor) i mają Studium Uwarunkowań i Kierunki Zagospodarowania Przestrzennego. Ważnym dokumentem z punktu widzenia rozwoju wsi jest jednak Strategia rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa na lata 2007–2013 (z elementami prognozy do roku 2020). Jednym z celów Strategii jest *Wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*. W dokumencie tym zwraca się uwagę, że zrównoważony rozwój obszarów wiejskich jest ściśle związany z koncepcją ich wielofunkcyjności, kształtowaniem warunków dla różnorodnej działalności ekonomicznej prowadzonej z poszanowaniem aspektów środowiskowych, rozwoju funkcji społecznych i kulturalnych oraz dbałością o zapewnienie mieszkańcom dobrych warunków życia.

Aby osiągnąć wymieniony cel strategii, istotne jest wdrażanie przez gminy Programów Odnowy Wsi, przyczyniających się do aktywizacji i ukierunkowanych działań społeczności lokalnych przez wspólne przedsięwzięcia na rzecz poprawy warunków i jakości życia z wykorzystaniem miejscowych zasobów (m.in. kulturowych).

W ramach Programu Odnowy Wsi Opolskiej (POWO), w badanych gminach, stworzone zostały Lokalne Grupy Działań, których zakres działalności zaprezentowano w tabeli 5.

---

¹⁷ Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007–2013 (PO IiŚ), www.mrr.gov.pl (3.01.2012); Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013 (PO KL), www.mrr.gov.pl (3.01.2012).

¹⁸ Program Rozwoju Wsi Opolskiej, www.umwo.opole.pl (2.01.2012).

Tabela 5

Lokalne Grupy Działań w ramach Programu Odnowy Wsi Opolskiej

Gmina	Lokalna Grupa Działań	Zakres działalności
Lubniany	Stobrawski Zielony Szlak	Wykorzystanie i ekspozycja dziedzictwa wielokulturowego i zasobów przyrodniczych obszaru oraz koordynowanie działań partnerów w celu stworzenia gościnnej i atrakcyjnej oazy Europy
Turawa, Chrzastowice	Kraina Dinozaurów	Podjęmowanie działalności na rzecz rozwoju lokalnej aktywności społecznej z zachowaniem zasad zrównoważonego rozwoju
Tarnów Opolski	Kraina Świętej Anny	Ochrona bioróżnorodności obszaru charakteryzującego się dużym zróżnicowaniem środowiska geograficznego; centralną część terenu objętego działaniem stanowi Park Krajobrazowy „Góra Św. Anny”, gdzie znajduje się wiele cennych siedlisk przyrodniczych oraz gatunków zwierząt i roślin objętych ochroną przez Europejską Sieć Natura 2000
Prószków, Komprachcice, Dąbrowa	Partnerstwo Borów Niemodlińskich	Zrównoważone wykorzystanie zasobów naturalnych, kulturowych i ludzkich, stanowiących podstawę tożsamości obszaru, służące wzmocnieniu jakości życia mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.umwo.opole.pl.

Program Odnowy Wsi w województwie opolskim jest największym oraz najdłuższym działającym w Polsce regionalnym programem aktywizacji wiejskich społeczności lokalnych. W ramach tego programu, po raz pierwszy w kraju wdrożono metodykę budowania przez sołectwa strategii rozwoju. Większość wsi biorących udział w programie, określanych jest jako wsie sukcesu, w których dzięki oddolnemu zaangażowaniu mieszkańców, przy wsparciu samorządu gminnego ożywiono życie społeczno kulturalne.

Wieloletnie funkcjonowanie programu oraz dzielenie się doświadczeniem zdobytym przez gminy sprawiło, że stał się on jednym z wyróżników regionu. Pojęcie Odnowy Wsi kojarzone jest z Opolszczyzną, a opolski program Odnowy Wsi stał się wzorcem do naśladowania w województwach dolnośląskim i śląskim.

Podsumowanie

Współczesne procesy i zjawiska społeczno-ekonomiczne, zachodzące na terenie strefy podmiejskiej Opola, odróżniają ten obszar od innych terenów wiejskich województwa opolskiego.

Aspekt ekonomiczny. Wydaje się, że strefa podmiejska Opola jest obszarem dość zrównoważonym w stosunku do otaczających terenów. Świadczy o tym przyrost miejsc pracy w tej strefie wskutek tworzenia nowych przedsiębiorstw. O zrównoważonym rozwoju strefy podmiejskiej Opola świadczy też relatywnie niski wskaźnik bezrobocia, który wynosi 3,4 w gminie Łubniany i 5,1 w gminie Dąbrowa. Warto podkreślić, że odsetek ten jest wyraźnie niższy niż w innych częściach województwa opolskiego i niższy niż odsetek bezrobotnych w skali Polski. Istotne jest, że w badanym okresie wartość ta na terenach wiejskich zmniejszyła się, co świadczy o dążeniu do równowagi ekonomicznej.

Aspekt społeczny. Ujemne saldo migracji zagranicznych jest świadectwem nierównowagi na płaszczyźnie ekonomicznej i społecznej. Warto podkreślić, że bilans ten jest zdecydowanie bardziej korzystny niż w skali całego województwa i niższy niż na terenie Opola. Ponadto, badany obszar charakteryzuje się dodatnim saldem migracji wewnętrznych, w przeciwieństwie do Opola, co wskazuje na rozwój strefy podmiejskiej miasta.

Aspekt ekologiczny. W świetle analizowanych dokumentów i ekspertyz, stan środowiska na badanym obszarze poprawia się, o czym świadczą m.in. lepszy stan wód gruntowych. Poprawę tę osiągnięto przez prowadzone w ostatnich latach inwestycje dotyczące oczyszczalni ścieków. Gospodarka odpadami nie była przedmiotem badań i jest to ciągle nie w pełni rozwiązany problem.

Analiza dokumentów strategicznych gmin, Programów Rozwoju Gmin, jak i Programów Ochrony Środowiska wykazała uwzględnienie koncepcji zrównoważonego rozwoju oraz poszanowanie dla środowiska naturalnego. Uczestnictwo badanych sołectw w Programie Odnowy Wsi Opolskiej przyczyniło się, w większości przypadków, do poprawy jakości życia społeczności lokalnej i zwrócenia uwagi na możliwości wykorzystania walorów regionu. Należy również zwrócić uwagę, że władze lokalne starają się w dużym stopniu rozwiązać problemy występujące na obszarach im podległych, wykorzystując przy tym wsparcie finansowe Unii Europejskiej z poszanowaniem zasad rozwoju zrównoważonego.

Literatura

Adamowicz M., Dresler E., *Rola grupowych form działalności mieszkańców w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich na przykładzie województwa lubelskiego,*

- w: M. Adamowicz, *Samorządy i społeczności lokalne w zrównoważonym rozwoju obszarów wiejskich*, SGGW, Warszawa 2006.
- Badanie *Ocena jakości projektów i ich wpływu na skuteczną i efektywną realizację celów RPO WO 2007–2013 wraz ze wskazaniem obszarów wymagających dalszego wsparcia*, Instytut Badań Strukturalnych oraz Reytech Sp. z o.o., maj–październik 2010 r. (na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Opolskiego).
- Górka A., *Strefa podmiejska w warunkach zrównoważonego rozwoju. Dynamiczne ujęcie krajobrazu*, Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2006.
- Koter M., *Kształtowanie się strefy podmiejskiej w świetle badań historyczno-geograficznych*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Geographica nr 5, Łódź 1985.
- Kożuch A., *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i rewitalizacja jako czynnik rozwoju ekonomicznego w gminach*, w: *Zrównoważony rozwój regionów*, red. T. Toruński, H. Wyrębek, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2010.
- Liszewski S., *Funkcja przemysłowa strefy podmiejskiej Łodzi*, w: *Struktura i przemiany stref podmiejskich dużych miast*, Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Geographica nr 5, Łódź 1985.
- Piontek F., Piontek B., *Kategoria „rozwój” w alternatywnych koncepcjach jego urzeczywistniania*, w: *Humanistyczne, ekonomiczne i ekologiczne aspekty kategorii „rozwój”*, red. F. Piontek, J. Czerny, Zeszyty Naukowe Komitetu „Człowiek i środowisko” nr 40, Warszawa–Bytom 2005.
- Program Ochrony Środowiska Gminy Łubniany na lata 2004–2007 z perspektywą do roku 2011*, Łubniany 2004.
- Program Ochrony Środowiska gminy Prószków na lata 2004–2015*, Częstochowa 2005.
- Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2007–2013* (PO IiŚ), www.mrr.gov.pl.
- Program Operacyjny Kapitał Ludzki 2007–2013* (PO KL), www.mrr.gov.pl.
- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007–2013* (PROW), www.mrr.gov.pl.
- Program Rozwoju Wsi Opolskiej*, www.umwo.opole.pl.
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Opolskiego 2007–2013*, www.umwo.opole.pl.
- Zintegrowany Program Rozwoju Regionalnego 2004–2006* (ZPORR), www.mrr.gov.pl.

CONDITIONS AND DEVELOPMENT OF OPOLE RURAL AREAS IN SUSTAINABLE DEVELOPMENT ASPECT

Summary

A suburban zone is area which is characterized by dynamic spatial and functional transformations which is subjected to the significant investment pressure. The neighbourhood of the suburbia with the city results in constantly happening changes in these areas.

The main aim of this article is to identify current process and socioeconomic phenomena occurring in country areas being in a near distance from Opole city in aspects of sustainable development.

Moreover, the author of the article is pointing at new functions appearing on the countryside. In country areas he recognizes having elements the essential impact on development and happening changes among others:

- availability of investment areas in the commune,
- migrations of the population from the city to the village,
- centres acquired by explored communes from EU sources,
- instruments of planning and designing country areas.

Above factors and happening changes in studied area, were included in three dimensions of the sustainable development: economic, environmental and ecological.

Translated by Agnieszka Dembicka-Niemiec